

Децата на Граѓанската војна во Грција: бегалци и политиката на сеќавањето: Лоринг М. Данфорт и Рики ван Бошотен

Рецензија: Виктор Бивел

Комбинацијата од деца и војна е трагична и длабоко емотивна.

Меѓу премногу примери, тоа важи и за Граѓанската војна во Грција од 1946–49 година. Дури и денес, 74 години по нејзиниот крај, децата кои беа вовлечени во таа војна сè уште предизвикуваат силни јавни и приватни реакции и чувства поврзани со политиката, децата-бегалци, институционализираното детство, идентитетот, асимилацијата, етничкото негирање, етничкото чистење, обвинувањата за геноцид, правичноста, националното простување и суровоста на државата. Тоа е сè уште контроверзниот свет во кој храбро навлегува книгата *Децата на Граѓанската војна во Грција*.

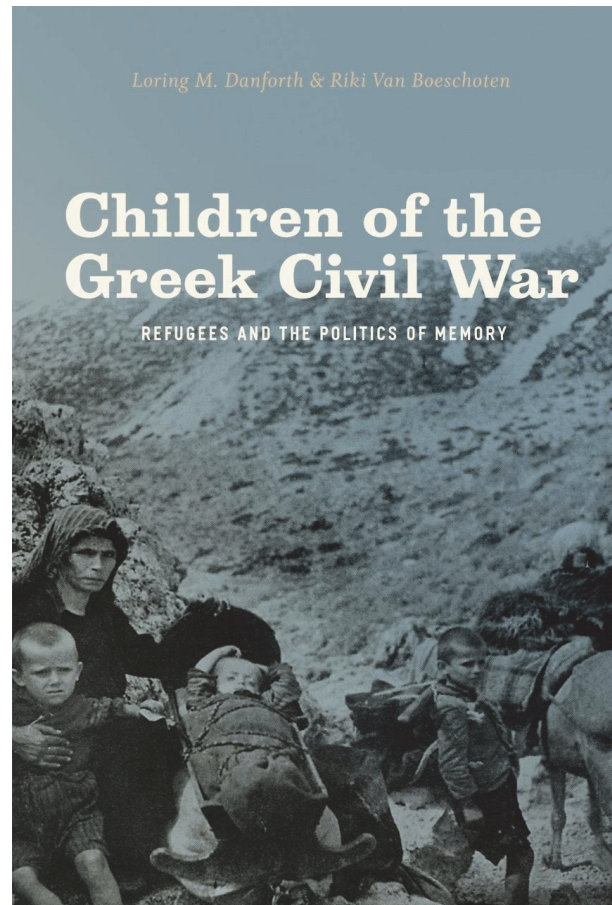
Авторите, професорот Лоринг Данфорт и вонредната професорка Рики ван Бошотен, извршуваат извонредна работа.

Книгата прави неколку работи што повеќето други трудови за војната не ги прават, и токму за некои од тие клучни исчекори во начинот на кој размислуваме за војната и за децата ќе стане збор тука.

Граѓанската војна во Грција започна како внатрешен грчки конфликт меѓу Комунистичката партија на Грција и грчката влада, меѓу крајната левица и крајната десница, во вителот на политиките на Втората светска војна и Студената војна меѓу комунизмот и капитализмот, Западот и Советска Русија.

Но во оваа војна беше вовлечен, можеби и проголтан, значителен дел од етничкото македонско население во северна Грција. Тоа го направи Комунистичката партија на Грција, која на Македонците им ветуваше признавање, автономија и слобода – нешта по кои тие очајно копнееја, а кои постојано им беа одбивани од грчката држава уште од нејзината инвазија и анексија на јужна Македонија за време на Балканските војни од 1912–13 година.

Иако значителен дел од Македонците свесно останаа надвор од војната, доволен број

од нив се вклучија за да сочинуваат голем дел од грчките комунистички сили. Ова е една од клучните теми што ги истражува *Децата на Граѓанската војна во Грција*, а кои многу други книги ги игнорираат или ги замаглуваат.

Речиси сите грчки историчари и многу филохеленски западни автори или ја игнорираат улогата на Македонците, или користат еуфемизми како „комунисти“, „славо-комунисти“, „Словени“ или „славо-Македонци“. За разлика од нив, Данфорт и Ван Бошотен се искрени, етични и академски коректни – тие го почитуваат самоидентификувањето на Македонците и ги нарекуваат едноставно Македонци, исто како што Грците ги нарекуваат едноставно Грци. Ова им овозможува отворено да ја разгледуваат улогата на Македонците во војната. Оваа рамноправност е видлива низ целата книга и во начинот на кој се третира секое прашање. Особено е важно што со иста рамноправност ги третираат и децата.

Војната погоди илјадници грчки деца и илјадници македонски деца. Емотивни прашања како улогата на нивните родители во војната, разделбата од родителите и селата, сиропиталиштата на кралицата Фредерика, програмата за евакуација на Комунистичката партија во институции во источниот блок, образованието и можностите, враќањето во Грција, враќањето кај семејството, а за некои и кон селскиот живот, доживотното прогонство за многу од македонските деца и животот во други земји – сите овие прашања се обработени чувствително, додека авторите истражуваат како тие влијаеле и врз грчките и врз македонските деца.

Ваквото пишување е освежувачко, и несомнено рамноправната почит што им е дадена на сега веќе возрасните и остарени македонски деца-бегалци била возвратена со подлабоки увиди во нивните искуства.

Уште еден важен исчекор е паралелната анализа на сиропиталиштата и образовните институции – паидополис – основани од кралицата Фредерика, нејзината влада и националистичките поддржувачи, и институциите во комунистичките земји од Источна Европа, организирани од Комунистичката партија на Грција.

Клучен дел од оваа анализа се авторитативните, или барем најдобрите достапни статистики за бројот на деца сместени во институциите на кралицата Фредерика и бројот на деца испратени во институции во комунистичките земји од Источна Европа.

Комплицирачки фактор е тоа што и во двата системи имало и грчки и македонски деца. Имало грчки и македонски деца евакуирани од комунистите, како и грчки и македонски деца, опишани како сирачиња, во институциите на кралицата Фредерика.

Меѓутоа, од грчка страна, во многу книги и извештаи децата се опишуваат само како „грчки деца“, особено во статистиките на грчката влада и грчките националисти, кои не ја признаваат етничката припадност на македонските деца. Данфорт и Ван Бошотен наведуваат:

„Официјалниот грчки дискурс за децата-бегалци беше решително националистички: младите бегалци беа пред сè грчки деца. Без оглед на фактот дека приближно половина од нив го зборуваа македонскиот како мајчин јазик и дека многу од нивните семејства се идентификуваа како Македонци, а не како Грци, во официјалниот грчки дискурс тие млади бегалци беа ‘деца на Грција’.“

Од македонски извори, кои ги признаваат и македонските и грчките деца, постојат варијации во статистиките за бројот на деца и за односот меѓу македонските и грчките деца.

Затоа, значаен исчекор е што се постигнува одредена јасност.

Данфорт и Ван Бошотен наведуваат дека поради Граѓанската војна „над 140.000 бегалци ја напуштиле Грција и заминале во егзил во Источна Европа, многу од нив никогаш не се вратиле“ (Close 1995, 219). Во белешка додаваат: „Во 1950 година, 35 проценти од сите бегалци во Источна Европа, освен Југославија, биле Македонци (Kirijazovski 1989, 53–56), но овој процент се зголемува на речиси 60 проценти ако се вклучат и 30.000 македонски бегалци што живееле во Југославија (Kofos 1964, 168).“

За бројот на деца кои ја напуштиле Грција, по наведувањето на различните извори, авторите заклучуваат:

„Оттука, безбедно е да се заклучи дека вкупниот број на деца-бегалци во Источна Европа, вклучувајќи ја и Југославија, изнесувал околу 27.000. Сепак, тоа не значи дека сите 27.000 биле дел од формалната програма за евакуација на Демократската армија. Бидејќи поголемиот дел од 7.000 деца што живееле со своите семејства во Југославија пристигнале таму со своите роднини многу пред да започне евакуацијата, бројот на деца формално евакуирани од Демократската армија може да се процени на приближно 20.000.“

Тие проценуваат дека околу половина од тие 27.000 деца биле Македонци. „Иако присуството на македонски деца меѓу децата-бегалци во Источна Европа во голема мера е игнорирано од грчките извори, ние проценуваме дека тие сочинувале речиси 50 проценти од вкупниот број.“ Во белешка наведуваат дека, во споредба со податоците за возрасните:

„Податоците за етничката припадност на децата-бегалци се помалку прецизни. Македонските деца сочинувале 51 процент од сите деца-бегалци во Романија и 85 проценти во Југославија (AM, file 997.1.76/281 and 997.12.3-4).

Немало македонски говорници меѓу децата во Источна Германија или Бугарија, а податоците од другите земји не се зачувани. Комбинирајќи ги овие статистики со оние од други извори за поединечни земји, го проценуваме бројот на македонски говорници деца во Источна Европа во целина на 50 проценти.“

Тоа е приближно по 13.500 македонски и грчки деца.

За бројот на деца во паидополисите на кралицата Фредерика, авторите наведуваат: „За време на Граѓанската војна, Фондот на кралицата, според сопствените евиденции, се грижел за приближно 18.000 деца во паидополисите“ (Mela n.d., 55–57).

Овие бројки од двете страни даваат вкупно 45.000 деца кои биле директно погодени од војната на овој начин – 7.000 кои живееле со роднини во Југославија, приближно 20.000 евакуирани од грчките комунисти и 18.000 сместени од грчката влада.

Меѓутоа, поради непријавувањето на македонските деца од страна на грчката влада,

невозможно е да се утврди колку македонски деца имало во паидополисите и каков бил односот меѓу македонските и грчките деца меѓу овие 45.000 погодени деца.

Книгата исто така ги наведува имињата и локациите на многу институции од двете страни.

На комунистичката страна, „Комунистичката партија на Грција беше одговорна за 20.000 деца кои живееле во осумдесет домови низ Источна Европа“. Мапа прикажува 39 домови за деца:

- седум во Унгарија – Хоѓес, Дег, Фехерварчурго и четири околу Балатонското Езеро;
- осум во Чехословачка – Будишов, Дарков, Хуквалди, Клокочов, Сободин, Нове Хради, Унешов и Карлови Вари;
- четири во Полска – Полице, Шчеќин, Згоржелец и Лондек-Здруј;
- седум во Романија – Орадеа, Арад, Клуж, Тулгеш, Роман, Калиманешти и Синаја;
- шест во Бугарија – Ботевград, Карлово, Габрово, Сливен, Стара Загора и Бургас;
- четири во Југославија – Браилово, Валандово, Бела Црква и Булкес;
- еден во Германија – Дрезден;
- еден во Хрватска – Црквеница;
- и еден во Словенија – Стара Гора.

На владината страна, „Помеѓу 1947 и 1950 година, Фондот на кралицата беше одговорен за работата на педесет и четири паидополиси низ Грција. Дваесет и три беа лоцирани во Атина; единаесет во Солун. Други беа основани во Флорина, Кавала, Јанина, Филипијада, Волос, Лариса, Ламија, Агринио и Патра, како и на островите Крф, Сирос, Тинос, Митилини и Родос. Паидополисите користеа различни објекти: напуштени армиски касарни, болници, извиднички кампови, вили донирани од богати Грци на Фондот на кралицата, па дури и казино на островот Крф.“ Постоеле и Кралски технички училишта во Лерос, Кос и Неаполис.

Дискусијата и анализата на овие домови и институции е обемна и детална и ги опфаќа нивните цели, управување, функционирање и релативен успех или неуспех.

Тешката задача за згрижување на овие деца, како и тешкотиите со кои се соочувале самите деца, не била олеснета од фактот дека повеќето биле неписмени. „Во есента 1948 година, кога децата-бегалци започнаа со образованието во домовите за деца во Источна Европа, ЕВОП [Грчки комитет за поддршка на децата] се соочи со огромен предизвик: околу 60 проценти од децата-бегалци беа целосно неписмени (Л. Пападопулос 1998, 39); останатите имаа добиено само најосновно основно образование. Покрај тоа, немаше учебници и имаше само мал број обучени наставници.“ За да се надомести ова, дел од „мајките“ – млади жени кои ги воделе децата од нивните села – како и постари деца и инвалидизирани партизани биле обучувани за основни наставни вештини.

Условите во Грција не биле многу поинакви. Авторите наведуваат дека до крајот на Граѓанската војна имало 700.000 раселени лица, од кои половината биле деца, и дека мнозинството од раселените биле од северот на Грција. Повеќе од три четвртини од 10.000 училишта во земјата биле уништени или сериозно оштетени, а недостигале 9.000 наставници. Во паидополисите, условите за живеење „значително варираше. Првично, во некои од новите паидополиси условите биле тешки. Децата живееле во

шатори, храната била лоша, а имало недостиг од чаршафи, кебиња и облека.“ Но како што Фондот на кралицата собирал повеќе средства, „условите значително се подобриле“.

Најважно, книгата ги вклучува личните, емотивните и социјалните искуства на грчките и македонските деца, нивното образование, кариерите и животните исходи, како и начинот на кој тие ги доживеале и, сите овие години подоцна, сè уште ги доживуваат своите искуства и трауми.

Сепак, постоела една клучна разлика меѓу образованието на децата-бегалци и децата во паидополисите на кралицата Фредерика. Македонските деца меѓу децата-бегалци имале право да бидат Македонци, додека македонските деца во паидополисите не. Додека македонските деца-бегалци учеле грчки, тие истовремено учеле и македонски и им било дозволено да го изразуваат својот македонски идентитет. Тоа не било случај во паидополисите, каде што за македонските деца строго се продолжувале стандардните политики на грчката влада за етничко негирање и асимилација.

Авторите наведуваат: „Иако кралицата Фредерика објави дека паидополисите се основани за да обезбедат дом за ‘сирачиња и напуштени деца’ (Mela n.d., 12), постојат убедливи докази дека родителите на многу деца кои биле евакуирани во паидополисите не починале, туку биле левичари кои се наоѓале во затвор или живееле во егзил“ (Vervenioti 1993, 3). Дополнително, „постари деца, особено момчиња до дваесетгодишна возраст, кои можеби биле заробени партизани, исто така биле згрижени“ (Vervenioti 2001, 14). Овие деца и млади возрасни, заедно со другите грчки и македонски деца, живееле секојдневие силно фокусирано на грчкиот национализам и „милитаристичкиот национализам што го проникнувал животот во паидополисите“.

Постоела и преваспитување. Во 1947 година кралот Павле започнал со основање на низа образовни институции, „најважни од кои биле трите технички училишта на островите Крит, Кос и Лерос. Овие кралски технички училишта биле финансиски поддржани од Фондот на кралицата и биле толку тесно поврзани со системот на паидополиси управувани од него, што често неформално биле нарекувани и самите паидополиси“.

„Млади левичари, вклучувајќи многу заробени партизани, биле испраќани во Лерос од затвори и логори за интернирање каде што биле затворани, како и момчиња од паидополисите на возраст меѓу четиринаесет и дваесет години кои таму биле ‘најтешки за справување’. Во текот на 1950-тите години, малолетни престапници и деца-бегалци кои биле репатрирани од Источна Европа исто така биле испраќани во Кралското техничко училиште во Лерос.“

„Целта на овој ‘дом за децата на бандитите’ била да се ‘преваспитаат’, ‘рехабилитираат’ и ‘реформираат’ младите мажи кои ја поддржувале комунистичката кауза.“ Терминот „бандити“ е чест грчки националистички еуфемизам за Македонците.

Авторите наведуваат: „Кралското техничко училиште во Лерос било сместено во стари, напуштени италијански поморски и воздухопловни касарни. Во 1949 година, на крајот од Граѓанската војна, таму биле обучувани 1.300 млади мажи како столари, сидари, молери, кројачи и електричари. Ова училиште функционирало поинаку од паидополисите управувани од Фондот на кралицата. Било кадровски обезбедено со

специјално избрани офицери на грчката армија, а животот таму бил помилитаризиран и дисциплината многу построга отколку во паидополисите.“

Овој фокус на националистичката идеологија значел дека некои македонски, а можеби и некои грчки деца биле задржани во паидополисите и по завршувањето на војната.

На 18 октомври 1949 година, само два дена откако Комунистичката партија на Грција прогласи „привремен крај“ на Граѓанската војна, Извршниот комитет на Фондот на кралицата одлучи дека децата во паидополисите треба да бидат репатрирани во своите села. Иако министерот за социјална грижа се залагал за нивна итна репатријација, процесот не започнал сè до летото 1950 година.

Меѓу причините за одложувањето била и:

„тесната поврзаност на хуманитарните и идеолошките грижи. Комитетот навел дека ‘соодветен предуслов’ за репатријацијата на децата се ‘здравите национални убедувања на нивните родители и безбедноста на нивното место на живеење’“ (Vervenioti 1999, 6). Децата останувале во паидополисите ако двајцата родители починале, сè уште не биле репатрирани во своите села од територии под контрола на владата, ја поддржувале комунистичката кауза, биле во затвор или во егзил во Источна Европа. Извршниот комитет на Фондот на кралицата експлицитно навел дека децата чии родители биле партизани треба да се третираат како „сирачиња“ и да останат под заштита на Фондот за да бидат спасени од „антинационална“ пропаганда (Mela n.d., 87; Vervenioti 2001, 18).

Би било интересно да се знае колку од децата чие враќање било одложено биле Македонци, а колку Грци. Фактот дека првата група деца за репатријација била испратена во Флорина сугерира дека значителен дел од нив биле македонски деца. Оваа прва репатријација била извршена со армиски камион на 3 јуни 1950 година.

Задржувањето на децата од наводно политички причини практично го избегнува прашањето за етничката димензија на овој процес. Комунистите ги вовлекле Македонците во војната ветувајќи им етничко признавање и етничка слобода што грчката влада не ги обезбедила и немала намера да ги обезбеди. Грчката влада била свесна за ова, и етничката припадност е дел од „националните убедувања“ за кои таа била загрижена.

Во мера во која грчката влада не ја признавала македонската етничка припадност, се обидувала да ги држи македонските деца одвоени од нивните родители, настојувала да им го негира етничкиот идентитет, да ги „преваспита“ и да го замени нивниот македонски идентитет со грчки, паидополисите и дејствијата на државата потсетуваат на слични политики и образовни институции на владите на Австралија, САД и Канада. Секоја од овие земји имала програми и интернатски училишта што ги одвојувале домородните деца од нивните родители и настојувале да го намалат „домородното“ во детето и да му дадат австралиски/американски/канадски идентитет. Ова е поле на грчката политика што бара многу подлабоки истражувања.

Ова нè доведува и до една клучна слабост на книгата. Нејзината дискусија за геноцидот е истовремено и сила – значаен исчекор – и главна слабост.

Нејзината сила е што отворено ги разгледува македонските тврдења за геноцид. Ова е нечувано во грчката и про-грчката литература, а ретко се среќава дури и во понеутралните трудови. Со оглед на силното негирање од страна на грчката влада и грчките националисти на геноцидот врз Македонците, ова „кажување на вистината на моќта“ од страна на авторите претставува највисока форма на академска храброст, која би требало да биде, но често не е, типична за многу академици и автори што пишуваат за војната.

Некои од критиките во книгата кон тврдењата за геноцид од двете страни се оправдани.

Од грчка страна, владата во тоа време тврдела пред Обединетите нации дека Комунистичката партија на Грција планирала да „го изврши ‘злосторството геноцид’ со киднапирање на илјадници деца од селата низ северна Грција“ (Обединети нации 1948a, 29).

Овие и други тврдења биле истражени од Специјалниот комитет на ОН за Балканот (UNSCOB), кој утврдил дека тие не биле точни. Реакциите на родителите биле разновидни. UNSCOB навел дека имало „одредени докази дека децата биле земени од некои села без согласност на нивните родители“, но исто така имало и „значителни докази“ дека многу деца, особено од македонските области во западна Македонија, „биле земени со согласност на нивните родители“. Групата за регионот Флорина утврдила дека „прилично голем број родители, особено симпатизери на герилците, ја поддржувале заминувањето на своите деца, но постоела жива опозиција од мнозинството родители [кои], плашејќи се од можните последици од одбивањето, неволно ги запишувале своите деца“. Имало и родители кои „силно се спротивставувале нивните деца да заминат“ и некои кои „побегнале од своите села за да спречат нивните деца да бидат одведени“.

Авторите наведуваат: „Во голема мера како резултат на работата на UNSCOB, многу високи западни дипломати и политичари останале неубедени во веродостојноста на тврдењето на грчката влада дека голем број деца биле киднапирани против волјата на нивните родители... Во април 1948 година, шефот на Американската мисија за помош на Грција, Двајт Грисволд, го информирал Стејт департментот на САД дека мисијата смета дека ‘релативно мал број деца биле киднапирани од герилците’... Во август 1948 година, Стејт департментот на САД известил дека постојат ‘недоволни докази... дека некаков значителен број деца биле насилно земени’ од герилците“ (Wittner 1982, 162, 366, бел. 70).

Од македонска страна, авторите ги оспоруваат тврдењата за геноцид против грчката влада изнесени, меѓу другите, од Здружението на деца-бегалци од Егејска Македонија.

На пример, македонскиот националистички дискурс за етничко чистење и геноцид е во спротивност со историските записи, кои јасно покажуваат дека грчката армија не ги таргетирала конкретно македонските села со цел да ги протера нивните жители од грчката територија. Тој е во спротивност и со здравиот разум: македонските деца-бегалци не биле протерани од Грција од страна на грчката влада; тие биле евакуирани од Комунистичката партија, која им ветила на Македонците од северна Грција еднакви права по војната и им гарантирала образование на македонски јазик. Конечно, овој дискурс е во спротивност и со животните приказни на самите деца-бегалци, кои во

детали ги опишуваат страшните последици од војната што ги натерале да ја напуштат земјата.

Покрај тоа, авторите имплицитно се критични кон употребата од страна на некои бегалци на библиските термини „егзодус“ и „Голгота“.

Во овој контекст, авторите се во право кога ги анализираат поединечните дејствија на грчката влада. Но, во одбрана на македонските тврдења, погодените Македонци го разгледуваат и многу поширокиот контекст на анти-македонски дејствија уште од пред Балканските војни од 1912–13 година, вклучувајќи геноцид за време на Балканските војни и културен геноцид пред и по нив. За нив, станува збор не за поединечни дејствија, туку за долготрајно и континуирано однесување на грчките политички сили.

Авторите исто така ги оспоруваат тврдењата за геноцид од страна на грчката националистичка организација Панмакедонска асоцијација и јасно ги изложуваат грчките и македонските позиции:

„Додека Панмакедонската асоцијација тврди дека паидомазомата била чин на геноцид извршен од Комунистичката партија на Грција против грчката нација, Здружението на македонските деца-бегалци тврди дека тоа бил чин на геноцид извршен од грчката влада против македонската нација. Овие две спротивставени тврдења се директно поврзани со прашањето за националниот идентитет на децата-бегалци кои биле евакуирани во Источна Европа. Поради тоа, тие се тесно поврзани и со македонскиот конфликт воопшто. И во дискурсот на Здружението на деца-бегалци од Егејска Македонија и во дискурсот на Панмакедонската асоцијација, дефинирањето на паидомазомата како чин на геноцид е фактички погрешно.“

Авторите заклучуваат дека „Евакуацијата на децата од нивните села во 1948 година, според тоа, јасно не ги исполнува критериумите за геноцид утврдени во Конвенцијата на ОН. Таа, исто така, не го исполнува суштинскиот критериум што го инспирираше овој правен инструмент: мора да постои намерна намера за физичко уништување на една национална група.“

Голем исчекор е што конкурентните тврдења за геноцид воопшто се анализираат, уште повеќе што се анализираат заедно и во светло на Конвенцијата на ОН за спречување и казнување на злосторството геноцид.

И до степенот до кој авторите ги анализираат овие тврдења, тие се во право. Навистина би било тешко да се докаже дека самата евакуација имала геноцидна намера.

Сепак, од македонска перспектива, критиката е дека оваа анализа не оди доволно далеку; таа е нецелосна. Постојат најмалку два аспекта на однесувањето на грчката влада за кои Македонците можат да тврдат дека имале геноцидна намера, особено според член II (е) од Конвенцијата за геноцид – „присилно префрлање деца од групата во друга група“.

Првиот се однесува на неколку аспекти на паидополисите, меѓу кои:

- неприфаќањето на македонската етничка припадност на македонските деца;
- земањето како „сирачиња и напуштени“ на деца чии родители не биле починати, туку левичари во затвор или во егзил;

- силниот грчки националистички начин на живот и наставна програма што настојувале, меѓу другото, да ги преваспитаат македонските деца и да го заменат нивниот македонски идентитет со грчки;
- третманот на децата и младите возрасни кои биле „најтешки за справување“;
- одложеното враќање кај семејствата и селата на дел од македонските деца и млади возрасни поради „тесната поврзаност на хуманитарните и идеолошките грижи“.

Друго прашање – кое не се разгледува во оваа книга – е тоа што во текот на 1950-тите години неколку илјади „сирачиња“, од кои барем некои биле од Граѓанската војна, биле посвоени од американски семејства. Потребни се информации и статистики за тоа колку од нив биле од паидополиците или од комунистички семејства, колку биле македонски деца и дали некои од нив всушност не биле сирачиња, туку биле дадени на посвојување за да се држат одвоени од родители за кои се сметало дека немаат „здрави национални убедувања“, односно грчки идентитет.

Вториот аспект од дејствијата на грчката влада што бара понатамошна истрага е прогонството на многу илјади македонски деца. Забраната тие да се вратат во Грција, кај своите семејства и села, била заснована на раса. Релевантниот министерски декрет е Законот 106841 од 1982 година – „Слободни да се вратат во Грција се сите Грци по род, кои за време на Граѓанската војна од 1946–1949 година и поради неа избегале во странство како политички бегалци, иако грчкото државјанство им било одземено.“ Копијата од декретот објавена во „СЛУЖБЕНИОТ ВЕСНИК НА ВЛАДАТА НА РЕПУБЛИКА ГРЦИЈА“, како што е пренесена во извештајот на Human Rights Watch од 1994 година *Denying Ethnic Identity: The Macedonians of Greece*, ја има подвлечено фразата „по род“. Погодените Македонци тврдат дека изразот „сите Грци по род“ бил и продолжува да се користи за дискриминација на етничките Македонци. Додека грчките деца имале право да се вратат, многу македонски деца немале.

Многу од македонските деца на кои не им било дозволено да се вратат се населиле во Источна Европа, САД, Канада и Австралија. Авторите наведуваат дека фундаменталниот факт што ги разликува искуствата на овие македонски деца-бегалци од искуствата на нивните грчки врсници е тоа што тие биле претворени „од привременни бегалци во трајни прогонаници“. Тој егзил бил чин на грчката влада. Македонците можат да тврдат дека, во мера во која тоа прогонство било наменето намерно да ги одвои децата од нивните семејства, тоа било и останува чин на геноцид. На пример, во овој случај, дали присилното префрлање вклучува и наметната разделба; и дали „друга група“ вклучува било која група освен македонската група во Грција?

Сите овие дејствија и можни дејствија на грчката влада треба да се истражат за да се утврди дали ги исполнуваат условите за „присилно префрлање деца од групата во друга група“. Правните и етичките дебати во овој случај треба да се водат.

Несомнено, може да постојат релевантни правни преседани. На пример, во контекст на „Евакуацијата на деца за време на војна во Европа во 1930-тите и 1940-тите“, авторите наведуваат дека нацистите имале обемна програма во рамки на која киднапирале деца од Источна Европа со „пожелни расни карактеристики“, кои биле подложени на присилна „германизација“ и сместувани во државни интернати или посвојувани од германски семејства, каде што биле воспитувани без знаење за своето потекло. „Безвредните“ деца биле испраќани во концентрациони логори. На Нирнбершките судења, „офицерите одговорни за оваа програма биле осудени за воени злосторства,

геноцид и злосторства против човештвото“. Во овој екстреман пример, потребна е јасност за тоа на кои конкретни злосторства се однесувале поединечните пресуди, пред да се прават какви било паралели со грчката програма. Самите автори не повлекуваат врска меѓу програмата за германизација и грчките паидополиси, ниту пак повлекуваат врски со интернатските институции за домородни деца во Австралија, САД и Канада. Целта на нивното спомнување тука е само да се укаже на постоењето на можни релевантни преседани и да се истакне дека е потребно многу повеќе истражување и правна работа во врска со Граѓанската војна во Грција.

Без оглед на тоа дали, на крајот, однесувањето на грчката влада кон македонските деца ќе биде или нема да биде оценето како геноцид, доживотното прогонство на толку многу македонски деца несомнено останува чин на етничко чистење. Тоа е, исто така, без сомнение, извонреден чин на доживотна суровост од страна на грчката држава – чин што продолжува и денес.

Бидејќи има уште многу што може да се каже за оваа одлична книга, ќе заклучам со тоа што *Децата на Граѓанската војна во Грција* е меѓу суштинските книги што треба да ги прочита секој што има интерес за војната или за нејзините многубројни прашања.

Референца

Лоринг М. Данфорт и Рики ван Бошотен, *Children of the Greek Civil War: Refugees and the Politics of Memory*, The University of Chicago Press, Чикаго и Лондон, 2012.

Виктор Бивел

Македонска Нација

17 Декември 2025